

Komunikativna etika

JOŽE ŠTER

Habermas skuša narediti sintezo iz zelo različnih, če ne celo nezdružljivih koncepcij. Tako iz filozofije poudarja Kanta, Hegla, Marxa, pa pozitivizem, vse do filozofije jezika in hermenevtike. Pri teoriji družbe pa skuša združiti - kot pravi, klasike - Webra, Meada, Durkheima in Parsona. Skratka Habermas najde vredne sestavine, ki jih skuša vklopiti v svoj koncept od kantovstva in marksizma do pozitivizma, eksencializma, funkcionalizma, strukturalizma, do behaviorizma in freudizma.

Zdi se, da je njegova etika izraz "duha časa", ki koncem 20. stoletja skuša pozabiti ostre spopade z začetka stoletja, spopade med razredi, med bogatimi in revnimi, med razvitimi in nerazvitimi, med metropolami in kolonijami, ter vse te spore odpraviti z dogovarjanjem, z vsklajevanjem, s konsenzom; končno pa vse to narediti za splošno veljavno normo.

Toda, ali je ta prvi vtis točen?

Za 20. stoletje naj bi bil značilen scientizem. Ta ima vsaj dve značilnosti: prvič, ukinitve filozofije ali - kot pri analitični filozofiji - njeno omejitve na logično in metodološko problematiko, ter drugič, izločitev praktičnih vprašanj, tj. problemov vrednot, odločanja iz znanosti, ker da so iracionalna. Te težnje pa za Habermasa niso sprejemljive.

Razvoj je v moderni pripeljal do diferenciacije treh sfer racionalnosti oziroma treh aspektov veljavnosti:

- znanosti, kjer gre za vprašanje resnice,
- morale in prava, kjer gre za vprašanje pravičnosti,
- estetike, kjer gre za vprašanje okusa.

V znanosti gre za resničnost, v morali za normativno pravilnost, v estetiki za avtentičnost.

Kognitivistične etike so izločile iz etike problem dobrega življenja in se omejile le na strogo deontološka vprašanja, tako da je od moralnih dober ostala samo še pravičnost.

"Šele *komunikativna etika* je zagotovila splošnost norm in avtonomnost delujočega subjekta z diskurzivno zamenljivostjo zahtev za veljavnost, s katerimi nastopajo norme, tj. s tem, da sme zahtevati veljavnost le *tista* norma, za katero se zedinijo vsi prizadeti kot udeleženci diskurza."

Ta komunikativna etika torej ni le nekaj zgolj posebnega, ampak vrh v razvoju etične teorije in moralne zavesti, torej etika, ki se je dvignila - kot pravi Habermas - nad razredno moralo, torej je prva resnično neideološka etika.

Ali je med različnimi normativnimi sistemi mogoče racionalno izbrati? Za razliko od Webra, Habermas misli da. Še več, prav v možnosti in potrebnosti argumentaciji oziroma navajanju razlogov vidi enotnost racionalnosti. "Norme sicer teoretično ne morejo biti resnične ali napačne, lahko pa so umne ali ne-umne v smislu diskurzivne utemeljenosti; njihovo sprejetje ali zavrnitev se utemeljuje s praktičnim diskurzom."

Kaj je tedaj praktični diskurs? V neki razpravi o legitimnosti Habermas zavrača teorijo, da je legitimnost soglašanje. Pri tem se sklicuje na čas, ko so množice drvele na ulice, da bi aklamirale en narod, en Reich, en Führer. Torej splošno soglasje ne more biti znak legitimnosti, saj ima tudi nelegitimen sistem lahko soglasje. Splošna soglas-

nost je seveda lahko dokaz veljavnosti neke norme, toda ne tudi njene moralne vrednosti. To pa je ravno tisto vprašanje, ki se ga pozitivizem - in tudi Habermas - izogiba kot iracionalno vprašanje. Vse zagotavljanje, da je pozitivistično ločevanje dejstev in vrednot neutemeljeno, tako postaja prazno, saj se - s kognitivnim ali nekognitivnim - konsenzom pač ni mogoče izogniti subjektivizmu vrednot. Obče soglasje ne more biti garant niti resnice niti vrednote. Soglasje se sliši zelo demokratično, celo zelo moralno vredno, saj vsakogar postavlja v vlogo subjekta in s tem že kot avtonomno bitje, torej res človeka. Šele s tem je morala morala v polnem in pravem pomenu besede, saj je bistvena predpostavka morale svoboda. Toda, ali ni tu - četudi nehote - svoboda razumljena anarhistično? Temeljne meje svobode so v zakonitostih sveta in vsak konsenz, ki je v nasprotju z njimi, se bo nujno izkazal kot nesvoboda. Torej ni mogoče udejaniti kakršen koli konsenz, pa naj se to zdi še tako nesvobodno in nemoralno.

Poleg tega se z intersubjektivnostjo pa tudi univerzalnostjo neke norme ni mogoče izogniti subjektivizmu in, kar je še bolj pogubno, nemoralnosti. To so dokazali mnogi kritiki Kanta. Nameni hudiča pač niso nič manj sistematični od namenov boga. Tudi nemoralno je mogoče izpeljati v univerzalno normo; za to ni nobene logične ovire. Habermas ni pristal na nedialektično razdvajanje vrednot in resnice, racionalnega in iracionalnega, toda ali se je izognil nemoralni? Scheller je imel prav, formalizem logično ne more preprečiti, da nemoralna postane obča norma. To je mogoče preprečiti le, če se določi tudi vsebina norme oziroma določi kriterij vrednega.

Čudno je, da Habermas tega ni uvidel, saj je prav v občem nemškem navdušenju nad fašizmom videl, da soglasje ni nikakršen argument za vredno.

Temeljni problem te koncepcije konsenza pa je poleg tega tudi: kaj storiti, če ni soglasja? In to je realnost. Realno življenje ne pozna soglasja. Realnost je vedno konfliktnost! In tu se dejansko šče začno etični problemi in dileme.

Toda Habermas zavrača etiko dober in etiko vrednot. Torej pomembno je, da gre za sporazumevanje - kar je vsekakor bolje kot nasilje - ni pa pomembna vsebina. Je to strah pred odprtjem novega konflikta, konflikta med smiselnostjo in nesmiselnostjo, med pridobitništvom in entropijo na eni ter ohranitvijo in človečnostjo na drugi strani?